

S:t Matteus kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

S:t Matteus kyrka

S:t Matteus församling, Domkyrkokontraktet, Stockholms stift

kv Midgård 10, Vanadisvägen 35, Vasastaden, Stockholms kommun och län, Uppland

S:t Matteus kyrka byggdes 1901–03 efter ritningar av arkitekten Erik Lallerstedt (1864–1955) och invigdes 1903. Bland Erik Lallerstedts många uppförda byggnader hör monumental bankpalats, kontorshus och institutionsbyggnader så som Tekniska högskolan. Han har även ritat Kungsholmens församlingshus och bostäder vid Helgalunden. S:t Peterskyrkan, en metodistkyrka, är förutom S:t Matteus den enda kyrka i Stockholm Lallerstedt har ritat. I Halland och Småland finns två kyrkor ritade av honom, Tjärby och Jäts kyrkor.

S:t Matteus kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen.

HISTORIK

S:t Matteus kyrka byggdes som ett kapell i Adolf Fredriks församling. Efter tysk förebild skulle kapellet, som då låg i fattiga arbetarkvarter, innehålla en bottenvåning med större kyrksal för nattvardsbarn, fattigbjudningar, föräldra- och ungdomsmöten, läsesal med bibliotek för arbetare, arbetsstuga för barn, pastorsexpedition m m. Arkitektens intentioner var även att, på ett för stadskyrkor ovanligt sätt, här rymma lokaler avsedda för välgörenhet. Kyrkan påminner på flera sätt om S:t Peterskyrkan, en metodistkyrka ritad av Lallerstedt 1899. Båda kyrkorna har sidoställda torn, olika församlingsutrymmen ligger på bottenvåningen medan kyr-

korummen ligger en trappa upp med liknande disposition.

1906 delades församlingen i tre nya församlingar: Adolf Fredriks, Gustav Vasa och S:t Matteus. I och med förändringen till församlingskyrka genomfördes 1907–08 vissa ändringar i kyrkan efter ritningar av Erik Lallerstedt. Bland annat inreddes ett gravkapell i flygeln utmed Vanadisvägen och kyrkans hela bottenvåning kläddes med kalksten. 1923–24 genomfördes om- och tillbyggnader för att öka antalet sittplatser i kyrkan. Det östra sidoskeppet byggdes till och **koret** förlängdes något åt söder. Genomgripande förändringar av interiören gjordes också, bl a målades den ursprungliga dekormålningen med rosenrankor över. Lallerstedt var arkitekt även för denna ombyggnad.

BESKRIVNING

Omgivningen

Kyrkan ligger i Vasastaden i Stockholms innerstad. Stadsdelen präglas av stenstadens rätlinjiga gatunät och kvarter med femvånga flerfamiljshus, de flesta uppförda under perioden 1900–29. Vanadisvägen norr om kyrkan är utformad likt en mindre esplanad med trädplantering i ett gångstråk längs gatans mitt. Kyrkan ligger vid korsningen Vanadisvägen-Dalagatan. Här är bebyggelsen något indragen från de fyra kvarterens hörn, vilket bildar ett öppet gaturum med träd och buskar.

Kyrkomiljön

Kyrkans tomt avgränsas mot granntomterna genom putsade tegelmurar. Två **stickbågiga** portaler i norr och väster leder in till gården bakom kyrkan. Ovanför den norra porten är ett kors omgivet av rosor uthugget i kalksten. Bägge portalerna har grindar i dekorativt smide. Gården är belagd med gatsten förutom en terrasserad del där gräs, träd och buskar växer.

Kyrkoanläggningen

Kyrkobyggnaden ligger orienterad efter gatunätet, i det närmaste i nord-sydlig riktning med den västra långsidan i gatulivet. I söder ligger **koret** intill det sidoställda kyrktornet, i norr leder en granittrappa upp till entrén till kyrkan och på bottenvåningen finns ingången till församlingslokalerna. Öster om byggnaden ligger den muromgärdade gården. Här skjuter ett kapell och ett trapphus ut från kyrkobyggnaden, vilket gör planformen oregelbunden. Kyrkan har en stomme av tegel.

Exteriör

Byggnaden vilar på en granitsockel medan bottenvåningen, delvis första våningen och hela den västra fasaden är klädda med släthuggen kalksten. I norr reser sig en hög, putsad gavel med ett dominerande rosettfönster med spröjsverk av kalksten och huggen dekor i form av rosor. Huvudportalen ovanför granittrappan är rikt profilerad i huggen kalksten. Ekporten har smidda järnbeslag. I nordvästra hörnet finns ett lågt, åttkantigt torn som är putsat mellan hörnedjorna av kalksten.

Västfasaden har fönster i tre våningar. I höjd med de två nedre skjuter **strävpelare** ut. Det

höga tornet i sydväst är putsat över bottenvåningens kalksten och krönt av en kopparhuv över ljudöppningarnas träjalusier. De södra och östra fasaderna har spritputsade bottenvåningar och är slätputsade där över. Läktarvåningens fönster åt öster har **trepässformiga** bågar. Det envåninga kapellets fasader är helt klädda i kalksten. Det pyramidformade taket var tidigare, liksom kyrkans tak, täckt med skiffer istället för nuvarande kopparplåt.

Interiör

Innanför ytterporten leder en trappa av kalksten upp till en vestibul. Väggarna och kryssvalven är vitputsade. Fönstren har spröjsade träbågar. I en nisch står en träskulptur föreställande S:t Matteus, utförd av skulptören Ivar Jonsson. Från vestibulen leder en kalkstenstrappa upp till läktaren. Ett vindfång mellan vestibulen och kyrkorummets är helt marmorerat i grått med gladsade pardörrar med snidade spröjsar.

I det treskeppiga kyrkorummets avgränsas sidoskeppen från mittskeppet genom tre vida rundbågiga öppningar på var sida. Dessa och läktare i norr, öster och väster bärs upp av kvadratiska kalkstenspelare med kapitäl, delvis förgyllda och med skulpterade **kerubhuvuden**. De östra pelarna gjordes nya, med de västra som förebild, vid utbyggnaden på 1920-talet. Kyrkorummets golv är belagt med slipad kalksten i gångarna och linoleum i bänkkvarteren. Väggarna är putsade och målade, förutom under läktaren i norr där förvaringsutrymmen skapats genom en sekundär vägg. Taket har öppna takstolar med kassettindelad panel däremellan, vilken är dekormålade i grått och rött med förgyllda lister. I anslutning till takstolarna finns träänglar på konsoler. Fönstren har träbågar med bly-

Kyrkorummet från orgelläktaren mot koret.

infattat, tonat glas. De öppna bänkkvarteren är indelade av mittgång och under läktarna av sidogångar. Bänkarna är gråmålade med en mörkare marmorerad fyllning på gavlarna. De främre tre raderna är borttagna och ersatta med lösa stolar.

Predikstolen öster om koret är av trä och ritad av Lallerstedt. Den står på kolonner med förgyllda kapitäl. Förutom fälten med figurativ målning av Olle Hjortzberg (1872–1959) är predikstolen marmorerad i grå toner. Ljudtaket kröns av en lanterninliknande topp. Dopfunten väster om koret är gjord av kalksten, även den utförd efter Erik Lallerstedts ritningar med en stiliserad murgrońska huggen längs kanten. I väster under läktaren står en kororgel med 4 stämmor tillverkad av Åkerman & Lund Orgelbyggeri 1986.

Koret, som nås via trappsteg i kalksten, är något smalare än långhuset och rakt avslutat i söder. Väg- och valvmålningar är liksom triumfbågen dekormålade, de figurativa delarna är

Koret. Vägmmålningar, korfönster © OLLE HJORTZBERG/BUS 2008

av konstnären Olle Hjortzberg och övrig dekor av Filip Månsson (1864–1933). Triumfbågen och korets bröstning är marmorerade medan det övriga koret är indelat i målade bårder och kolonner som bildar rutor med olika bibliska motiv. Enligt en skrivelse från Hjortzberg till kyrkorådet är indelningen inspirerad av vissa medeltida kyrkmålningar i Uppland.

Korfönstret har en glasmålning efter en skiss av Olle Hjortzberg. Altaret har en slipad kalkstensskiva och den målade och delvis förgyllda altarpnydnaden av trä har skulpturer, Jesus och de fyra evangelisterna, utförda av Ivar Jonsson. Den halvcirkelformade altarringen av trä är marmorerad och indelat i fält med små kolonner och pilastrar. De två ådringsmålade pardörrarna med fyllningar, på var sida om koret, leder till trapphus. Sex stycken ljuskronor av patinerad och förgylld brons med elljus hänger i mittskeppet. På pelarna sitter väggarmaturer av mässing.

Den norra läktaren rymmer en orgel med vitmålad fasad och blå detaljer. Den tillkom

Kyrkorummet mot orgelläktaren.

Västra läktaren mot koret.

1972 och är byggd av Marcussen & Søn med 52 stämmor. Det gradänguppbyggda golvet är belagt sekundärt med ekparkett. Den norra väggen är prydd med en väggmålning kring det stora runda fönstret, utförd av Olle Hjortzberg under 1940-talet. Två ljuskronor av samma typ som i mittskeppet men mindre hänger över denna del av läktaren. Framför orgeln hänger 12 sekundära cylindriska armaturer.

Den östra och västra läktaren har golv av linoleum. De tre fönstren i öster är höga och **trepassformade** upptill medan de nio fönstren i väster är relativt låga. På båda dessa läktare står kyrkans ursprungliga bänkar, målade i grått. Vaggarmaturerna av glas är sekundära. Läktarbarriärerna är gjorda av trä och indelade i rundbågiga fält med viss snidning och förgylld dekor. Ett mässingsräcke är fäst på barriären. På den västra sidan syns de ursprungliga ribborna i barriären, vilka täcktes för mot mittskeppet 1924.

Sakristian öster om **koret** har ekparkett,

putsade och målade väggar samt flacka valv. Nedre delen av väggarna har en marmorerad bröstning. Ett mindre altare står vid en nisch i den östra väggen. En trappa med ådringsmålrat träräcke leder upp till **koret**.

Sakristian.

Övriga inventarier

Kyrkan har två uppsättningar nattvardssilver, den ena från 1903 och den andra från 1913 tillverkad av C G Hallberg. Sju stycken ljusstakar av silver är formgivna av Olle Hjortzberg och tillverkade 1926. Bland textilierna finns **mäss-hakar** komponerade av Märta Gahn och **antependium** och **predikstolskläde** av Olle Hjortzberg, samtliga utförda av Libraria och skänkta till kyrkan 1945. De två kyrkklockorna göts efter skisser av Lallerstedt 1903 av Joh. A Beckman & Co i Stockholm.

Övriga församlingslokaler

I den envåniga längan längs Vanadisvägen finns ett kapell med en entré från gården i söder. Rummet har kalkstensgolv och putsade väggar och altaret står i norr. Så gott som all träinredning är betsad förutom taket. Det har öppna takstolar av omålat trä, likt det i kyrkorummet, men utan kassetter och dekormålning. En furu-

panel med fyllningar löper längs väggarna. Bänkarna är av furu med plywood i ryggstöden. Altaret är murat och putsat med en polerad kalkstensskiva. Knäfallet framför altaret är av furu med fyllningar och galonklätt knäfall. Predikstolen väster om altaret är klädd med samma typ av panel som väggarnas bröstning. Bakom altaret sitter ett rundbågigt fönster med glas-målningar av Einar Forseth från 1950-talet. Ett liknande fönster i öster har blyinfattat, tonat glas. Dopfunten av kalksten står öster om altaret. En orgel med fasad av furu står i söder intill vindfånget av plywood med glasade och spröjsade pardörrar.

I kyrkobyggnadens bottenvåning ligger den stora samlingsalen med oljat ekgolv, putsade och målade väggar med marmorerad bröstning och ett tak indelat av kraftiga bjälkar med profilerade lister. Vid ett marmorerat altare står ett krucifix av trä. Ett dörröverstycke har en målning utförd av Olle Hjortzberg. Fönstren har spröjsade träbågar, vissa med **espanjletter**.

Kapellinteriör mot koret.

Samlingssal i kyrkans bottenvåning.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

S:t Matteus kyrka uppfördes i den för sin tid typiska **jugendstilen**. Planlösningen har influenser från Tyskland med församlingslokaler i bottenvåningen. Fasaden har behållit sitt ursprungliga uttryck trots en omfattande till- och ombyggnad på 1920-talet. Mot norr dominerar den höga gaveln med sitt stora **rosettönster**, i söder det sidoställda tornet och i väster det branta takfallet. Den huggna dekoren, med motiv av rosor och törnen, är utförd i kalksten.

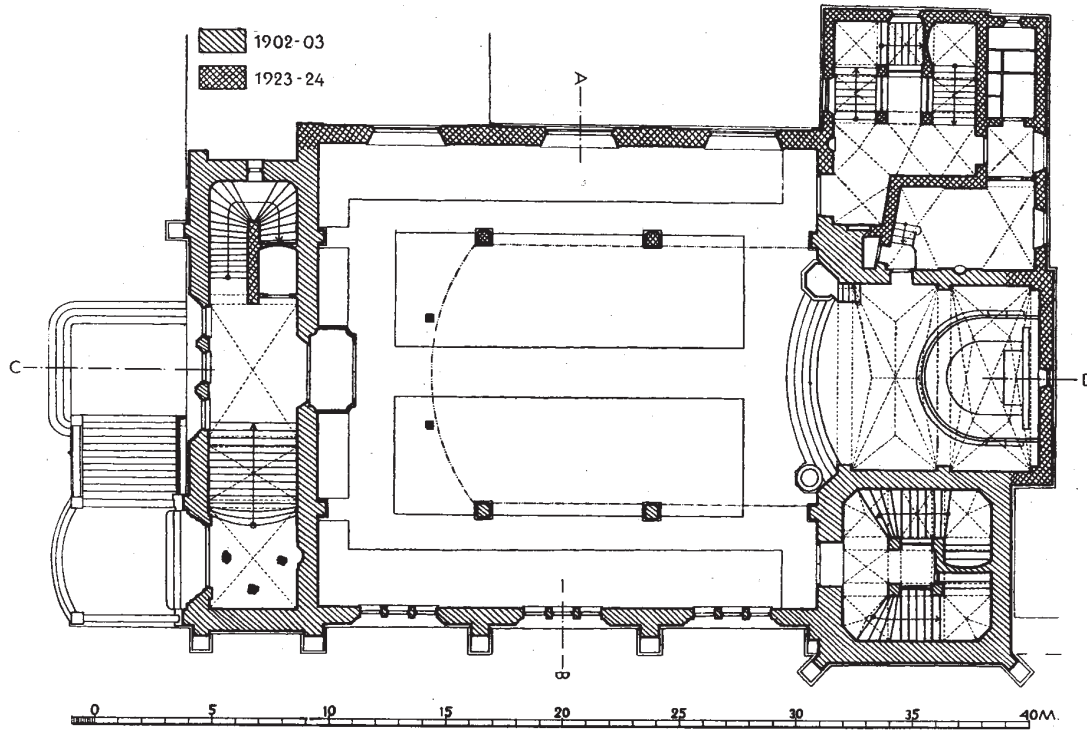
I kyrkorummet framstår förändringarna från 1920-talet tydligt med sina **kormålningar**, armaturer och takets kassettindelning. Förändringarna dominerar inte över den ursprungliga gestaltningen men har inte heller samordnats med den. Den äldre predikstolen, dopfunten och kolonnerna ger tillsammans med 1920-ta-

lets tillägg rummet ett relativt splittrat intryck. Färgskalan i grått, dämpat rött, blått och guld har en sammanhållande effekt i rummet. Muralmålningen i norr från 1940-talet har dock en egen färgskala. Armaturer och orgelfasad från 1900-talets senare del bidrar också till ett osammanhängande utseende. Kapellet har sitt ursprungliga innertak med öppen takstol bevarad och präglas i övrigt av 1950-talets gestaltning, bl a med en glasmålning av Einar Forseth.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- nord- och västfasadens ursprungliga arkitektur med kalkstensdekor
- den öppna takstolen i kyrkorummet
- arkitekten Lallerstedts ursprungliga gestaltning och 1920-talets tillägg i form av **kormålning** m m.

ORIENTERINGSPLAN

Uppmätning av R Andersson 1935, ur Bohrn, E, Matteus kyrka i Stockholm, Sveriges kyrkor, Band V, häfte 3, Stockholm 1946.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1902–03	S:t Matteus kyrka uppförs som kapell i Adolf Fredriks församling.	Bohrn 1946
1906–07	Gravkapell inreds i flygeln utmed Vanadisvägen. Bottenvåning och strävpelare kläds med kalksten. Dopfunten flyttas från sin ursprungliga placering mitt i korttrappan till sitt nuvarande läge.	dito
1914	Fasadens stembeklädnad lagas och lösa delar tas bort på rasrisk.	dito
1923–24	En omfattande om- och tillbyggnad genomförs med nytt sidoskepp och läktare i öster, koret utvidgas mot söder, innertaket täcks med kassetter, ny dekormålning i kyrkorummet av Filip Månsson, nya kyrkbänkar, ny armatur ritas av Wolter Gahn, ny altaruppsats, dekormålning i koret görs av Olle Hjortzberg, ny altarring , nya kolonner och figurmålningar på predikstolen, ny orgel. Läktarbarriärerna byggs om. På bvn ansluts församlingssalen till en mindre samlingsal med skjutdörrar. Arkitekt Erik Lallerstedt.	dito
1947	Orgelläktaren utvidgas. Arkitekt Erik Lallerstedt.	ATA
1956–58	Kapellet omgestaltas från gravkapell till ”Lillkyrka” med bl a dopfunt, orgel, bänkinredning och vindfång. Arkitekt Åke Tengelin. Glasmålning i kapellets kor av Einar Forseth.	dito
1959	Skiffertaket ersätts med kopparplåt.	dito
1968–72	Rundfönstret får stålbågar och ny glasmålning. Viss ombyggnad av läktaren i väster för anpassning till den nya orgeln tillverkad av Marcussen & Søn. Arkitekt, även till orgelfasaden, Rolf Bergh.	dito
1985	Ny kororgel . Förrådsutrymmen skapas genom underbyggnad av norra läktaren.	dito
1999	Renovering av fasader och torntak.	SSM

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet
SSM Stockholms stadsmuseums arkiv

- Bohrn, E, *Matteus kyrka i Stockholm*, Sveriges kyrkor, Band V, häfte 3, Stockholm 1946
- Kåring, G, *Bygga församlingen ur krisen*, Stockholm 1984
- Lallerstedt, E, *Matheuskapellet i Adolf Fredriks församling i Stockholm*, Arkitektur 1903, nr 5
- Malmström, K, *Kyrkornas arkitekter*. Förteckning över kyrkoarkitekter verksamma inom Svenska kyrkan 1860-1930, ort saknas, 1991
- Nilsson, C, *Kyrkguiden. Uägledning till kyrkorna i Stockholms stift*, Stockholm 2001